

ingediend op **929** (2020-2021) – Nr. 1
20 september 2020 (2020-2021)

Conceptnota voor nieuwe regelgeving

van Maaïke De Rudder, Katrien Schryvers, Vera Jans,
Tinne Rombouts, Karin Brouwers en Loes Vandromme

over een rookvrije publieke ruimte

1. De gevolgen van roken zijn desastreus

Uit de meest recente gezondheidsenquête van 2018, die Sciensano om de vijf jaar houdt, blijkt dat ruim één op de zes Vlamingen nog rookt. In totaal gaat het over 17,5 procent rokers, van wie 13 procent dagelijks rookt. In vergelijking met de vorige gezondheidsenquête is de daling van het aantal rokers en dagelijkse rokers wel statistisch significant. Het percentage van mensen van de bevolking dat nooit gerookt heeft, is in Vlaanderen 57 procent.¹

Toch blijft de gezondheidsschade die tabak veroorzaakt, zeer groot. In België zorgt roken voor 14.000 vroegtijdige overlijdens per jaar. Dat zijn er bijna 40 per dag. In Vlaanderen was tabak in 2017 de oorzaak van 88 op de 100 sterfgevallen door longkanker bij mannen, en van 68 op 100 sterfgevallen door longkanker bij vrouwen. Meer dan de helft van de rokers sterft vroegtijdig aan een tabaks-gerelateerde ziekte. Het consumeren van tabaksproducten doodt dus de helft van de gebruikers, niet door misbruik, maar door een normaal gebruik van het product, zoals fabrikanten dat voor ogen hebben. Daarom is tabak met geen enkel ander legaal product vergelijkbaar. Daarnaast is roken wereldwijd de belangrijkste vermijdbare oorzaak van (chronische) ziekten en overlijdens.²

Zowel actief als passief roken (of onvrijwillig meeroken) leidt tot enorme gezondheidsschade. Bovendien heeft roken ook een grote sociale impact.

Roken veroorzaakt of verhoogt de kans op ernstige ziekten, zowel op korte als op langere termijn, van onder meer:

- longziekten: roken veroorzaakt onder meer longkanker en chronic obstructive pulmonary disease (COPD);
- hart- en vaataandoeningen: de stoffen uit sigarettenrook hebben een nefaste invloed op het hart en de bloedvaten;
- mondziekten: roken kan leiden tot mondkanker (slokdarm, strottenhoofd, mondholte), tandvleesontstekingen enzovoort;
- oogziekten: bepaalde oogaandoeningen komen vaker voor bij rokers (glaucoom, cataract, maculadegeneratie) en sommige oogziekten kunnen blindheid veroorzaken;
- andere ziekten die vaker voorkomen bij rokers: ziekte van Crohn, alzheimer, reumatoïde artritis, diabetes en verschillende andere kankers (maag-, lever-, blaas-, baarmoederhals-, vulva-, keel-, rectaal-, nier- en alvleesklierkanker, en acute myeloïde leukemie);
- ernstige gevolgen voor de vruchtbaarheid: problemen om zwanger te worden, minder goede spermakwaliteit, erectieproblemen, meer miskramen en vroeggeboorten enzovoort;
- conditievermindering;
- snellere huidveroudering.

Uit onderzoek blijkt dat het aantal kankers met een derde zou verminderen als niemand nog zou roken.

Daarom is wél roken geen optie. Bijna driekwart van de rokers heeft spijt dat hij of zij ooit is beginnen te roken. Ze willen er ook weer van afkomen. Dat laatste is moeilijk omdat het voor velen een hardnekkige verslaving is.

¹ <https://www.gezondleven.be/themas/tabak/cijfers/hoeveel-belgen-en-vlamingen-roken>, geraadpleegd op 31 mei 2021.

² <https://www.allesoverkanker.be/cijfers-over-roken-en-meeroken#:~:text=Elk%20jaar%20zijn%20er%20in,er%20bijna%2040%20per%20dag.&text=In%20Vlaanderen%20was%20tabak%20in,de%20100%-20longkankersterftes%20bij%20vrouwen>, geraadpleegd op 31 mei 2021.

2. De basis van tabakspreventie: vermijden dat mensen beginnen te roken

Er zijn verschillende motieven voor jongeren om te beginnen met roken: ze zijn nieuwsgierig en vinden het stoer. Ze zijn opgegroeid in een rokersomgeving waar rookgedrag vaak van ouder op kind wordt doorgegeven of zijn omringd door rokers en denken dat iedereen het doet. Ze beginnen eraan omdat hun vrienden het ook doen, denken dat ze het lekker zullen vinden of dat het hen zal helpen om zich beter in hun vel te voelen en beter grip te krijgen op hun problemen. Andere jongeren raken heel snel verslaafd. Jongeren die starten met roken voor de gemiddelde beginleeftijd, worden vaker regelmatige rokers. Een negatief zelfbeeld en stressvolle gebeurtenissen zijn belangrijke voorspellers van roken bij jongeren.³

De tabaksindustrie moet telkens nieuwe generaties rokers rekruteren om haar lucratieve handel te kunnen voortzetten. En dat moet op jonge leeftijd gebeuren. Driekwart van de rokers is immers als minderjarige beginnen te roken en 90 procent van hen was jonger dan 21 jaar. Wie eenmaal echt met roken begint, wordt vaak een levenslange roker of blijft in elk geval lange tijd roken.

De industrie houdt de drempel naar tabak voor jongeren daarom zo laag mogelijk en maakt tabak extra verslavend. Dat gebeurt door het 'designen' van sigaretten. Zo voegen fabrikanten zoet- en smaakstoffen en andere producten aan sigaretten toe, die ervoor zorgen dat jonge rokers sneller verslaafd worden en het moeilijker hebben om weer te stoppen. Daarnaast hebben ze het nicotinegehalte (de voorbije decennia) stelselmatig verhoogd.⁴

Tot voor kort kon de tabaksindustrie – hoewel reclame voor tabak sinds 1999 verboden is België – toch via achterpoortjes, niet alleen in de verkooppunten maar vooral op het sigarettenpakje zelf, tabak promoten. Tot dan mochten tabaks- en krantenwinkels de tabaksmerken die ze verkochten, laten zien op bijvoorbeeld affiches en lichtreclames, in de winkels en aan hun voorgevel. Dat is veranderd sinds 2021. Sindsdien is alle tabaksreclame verboden en is het verplicht om alle sigarettenpakjes neutraal te maken.⁵

Elk beleid voor tabakspreventie moet erop gericht zijn te vermijden dat mensen beginnen met roken. Dat betekent dat beleid moet voorkomen dat kinderen en jongeren starten of ervoor moet zorgen dat het startmoment wordt uitgesteld en experimenteergedrag niet leidt tot gewoonteroken.

Algemene tabakspreventie is van oudsher gericht op minderjarigen, omdat een zeer grote meerderheid van de rokers in die leeftijdsfase start en tabaksverslaafd wordt. Maar het is ook bekend dat tabakspreventie niet alleen tot minderjarigen mag worden beperkt. Ook iets oudere jongeren beginnen nog met roken. Het komt er dus op aan om jongeren zo lang mogelijk en het liefst levenslang rookvrij te houden. Jongeren die later beginnen met roken, stoppen makkelijker, roken minder en hebben minder kans op ziekten die aan roken gerelateerd zijn.⁶

3. Rookwaren zijn nog steeds gemakkelijk te verkrijgen

Het is gemakkelijk om aan sigaretten te raken en roken wordt nog steeds aangemoedigd. Het aanbod van tabak en de toegang ertoe spelen een belangrijke rol: sigaretten zijn overal verkrijgbaar. Jongeren kunnen er gemakkelijk aan raken, ook jongeren onder de 16 jaar. Tabak is zichtbaar aanwezig op de vele

³ <https://www.gezondleven.be/themas/tabak/tabakspreventie/waarom-beginnen-jongeren-toch-met-roken>, geraadpleegd op 31 mei 2021.

⁴ <https://www.gezondleven.be/themas/tabak/tabakspreventie/waarom-beginnen-jongeren-toch-met-roken>, geraadpleegd op 31 mei 2021.

⁵ <https://www.gezondleven.be/themas/tabak/wet-en-beleid/tabaksreclame>, geraadpleegd op 31 mei 2021.

⁶ <https://www.gezondleven.be/themas/tabak/tabakspreventie/welke-aanpak-werkt>, geraadpleegd op 31 mei 2021.

verkooppunten. De prijs is relatief laag in vergelijking met de buurlanden en spotgoedkope roltabak is overal te koop in reuzenverpakkingen.

Ondanks het verbod op tabaksreclame dat sinds 2021 ook geldt voor tabaks- en krantenwinkels en ondanks de neutrale sigarettenpakjes, komen jongeren nog te gemakkelijk in contact met tabak, bijvoorbeeld in de uitgaanssfeer.

Rookwaren zijn onder meer te verkrijgen via tabaksautomaten. Sinds 2006 is het verplicht om tabaksautomaten te voorzien van een leeftijdsvergrendeling met een 'age coin' die alleen aan personen boven de 16 jaar mag worden gegeven. De toepassing van die leeftijdsvergrendeling blijkt in de praktijk bijzonder relatief te zijn. Er zijn vaak problemen met de toepassing van het actuele vergrendelingssysteem van automatische distributieapparaten die het verkoopverbod van tabaksproducten aan min 16-jarigen moet garanderen. Een frequente overtreding is de niet-effectieve vergrendeling van die automaten: de stukken om de automaat te ontgrendelen zijn voor iedereen beschikbaar. Bovendien worden die automaten vaak geïnstalleerd op plaatsen die ook 's nachts en ook door jongeren bezocht worden, wat zorgt voor een grote beschikbaarheid van tabaksproducten ten nadele van de volksgezondheid.

Daarom hebben Cindy Franssen, Katrien Schryvers, Griet Coppé, Dirk de Kort, Karin Brouwers en Tinne Rombouts tijdens de vorige zittingsperiode een conceptnota voor nieuwe regelgeving ingediend, die pleit voor een taks op tabaksautomaten. Daarin pleiten ze voor de invoering van een jaarlijkse belasting op tabaksautomaten om ze zo minder aantrekkelijk te maken.⁷

Op federaal niveau heeft Els Van Hoof op 7 november 2019 een wetsvoorstel ingediend om de verkoop van tabaksproducten via automatische distributieapparaten te verbieden.⁸ Dat wetsvoorstel is nog altijd in bespreking.⁹

4. Een effectieve aanpak veronderstelt verschillende maatregelen

Een efficiënte aanpak veronderstelt een meervoudige aanpak:

- 1° hogere prijzen: een accijnzenbeleid dat echt op tabaksontmoediging gericht is;
- 2° beperkende wetgeving die de toegankelijkheid en samenstelling van tabak regelt. Dat is ook het doel van het eerder genoemde federale wetsvoorstel dat Els Van Hoof op 7 november 2019 heeft ingediend en dat nog steeds in bespreking is. Daarin wordt voorgesteld om de verkoop van tabaksproducten te beperken tot strikt daartoe afgebakende verkooppunten;¹⁰
- 3° invoeren van een rookverbod en rookvrije omgevingen, zoals bij het decreet van 21 december 2018 houdende de luchtkwaliteit in het binnenmilieu van voertuigen, dat een verbod instelt om te roken in voertuigen in het bijzijn van min 16-jarigen. Ook federaal werd uiteindelijk in 2020 een wetsvoorstel van cdH, sp.a (nu Vooruit) en CD&V aangenomen, dat ervoor heeft gezorgd dat het rookverbod in de auto werd verruimd naar het bijzijn van min 18-jarigen in plaats van min 16-jarigen, zoals voorheen gold;¹¹
- 4° voorlichting en educatie;

⁷ Conceptnota voor nieuwe regelgeving van Cindy Franssen, Katrien Schryvers, Griet Coppé, Dirk de Kort, Karin Brouwers en Tinne Rombouts betreffende een taks op tabaksautomaten, *Parl.St.* VI.Parl. 2018-19, nr. 1961/1: <https://docs.vlaamsparlement.be/pfile?id=1480296>

⁸ <https://www.lachambre.be/FLWB/PDF/55/0708/55K0708001.pdf>

⁹ <https://www.dekamer.be/kvvcr/showpage.cfm?section=flwb&language=nl&cfm=/site/wwwcfm/flwb/flwbn.cfm?dossierID=0708&legislat=55&inst=K>

¹⁰ <https://www.dekamer.be/FLWB/PDF/55/0713/55K0713001.pdf>

¹¹ Wetsontwerp tot wijziging van de wet van 22 december 2009 betreffende een regeling voor rookvrije plaatsen en ter bescherming van de bevolking tegen tabaksrook, en van de wet van 24 januari 1977 betreffende de bescherming van de gezondheid van de gebruikers op het stuk van de voedingsmiddelen en andere producten, wat het rookverbod in de auto betreft, <https://www.dekamer.be/kvvcr/showpage.cfm?section=flwb&language=nl&cfm=/site/wwwcfm/flwb/flwbn.cfm?dossierID=0683&legislat=55&inst=K>

5° interventies die gericht zijn op het bevorderen van niet-roken als de sociale norm.

5. De Vlaamse gezondheidsdoelstelling 'gezonder leven'

De Vlaamse Regering en het Vlaams Parlement hebben respectievelijk op 8 september 2017 en op 10 januari 2018 de gezondheidsdoelstelling 'gezonder leven' goedgekeurd. Die gezondheidsdoelstelling werd onder meer geformuleerd op basis van de gezondheidsconferentie die plaatsvond op 16 en 17 december 2016.

De nieuwe gezondheidsdoelstelling 'gezonder leven' luidt als volgt: "Tegen 2025 leven we gezonder op het vlak van gezond eten, sedentair gedrag, lichaamsbeweging, tabak, alcohol en drugs."

In het strategisch plan 'De Vlaming leeft gezonder in 2025' vinden we bijvoorbeeld de onderstaande acties:

- "Als kleine kinderen groot worden: Een interactieve vorming voor ouders rond opvoeden en middelengebruik, met bijzonder aandacht voor kwetsbare groepen. Centraal staat het versterken van beschermende opvoedingsvaardigheden. De bedoeling is dat ouders tips krijgen om tabak-, alcohol- en ander druggebruik bij hun kinderen te helpen voorkomen of uitstellen. Er wordt onder andere ingegaan op open communicatie en grenzen stellen.";
- "Binnen roken is nooit OK: Campagne om te wijzen op de gevaren van binnen roken, naar algemeen publiek en professionals (aanwezigheid media, e-learning voor intermediairs ...)." Die campagne is georganiseerd door de partnerorganisatie tabak en het Vlaams agentschap Zorg en Gezondheid;
- "Tabakstop: Informatie, advies, coaching rond stoppen met roken – telefonisch sessies, rookstop app";
- "Smartstop: Deze methodiek helpt jongeren bij het stoppen met roken. Er wordt een informatiesessie gegeven op school, waarna geïnteresseerden de app Smartstop kunnen installeren en samen met een 'stopbuddy' het traject tot stoppen afleggen.";
- "Rookstopbegeleiding door tabacologen: vanaf 1 januari 2017 wordt gestart met een nieuwe werkwijze voor rookstopbegeleiding voor inwoners in Vlaanderen. Er wordt gewerkt met flexibele begeleidingstrajecten individueel of in groep, via een derde-betalendesysteem en een verlaagde persoonlijke bijdrage voor personen die recht hebben op een verhoogde tegemoetkoming." De partnerorganisatie tabak ontwikkelt een methodiek waarmee gezondheids- en welzijnsvoorzieningen aan de slag kunnen om een volwaardig tabaksbeleid uit te bouwen, op basis van de methodiek van het Netwerk Rookvrije Ziekenhuizen;
- Rookstopbegeleiding: nicotinesubstitutietherapie (lagere SES): "Rokers met een lage SES roken meer en zijn vaak zwaarder verslaafd dan andere rokers. Stoppen is dan ook moeilijker, en gebruik van NST in combinatie met begeleiding kan de slaagkans vergroten." (In het citaat staan de afkortingen SES en NST voor socio-economische status en nicotinesubstitutietherapie.).¹²

Verder staat in het huidige regeerakkoord en in de beleidsnota van Welzijn dat er werk zal worden gemaakt van Generatie Rookvrij, waarbij elk kind geboren vanaf 2019 rookvrij kan opgroeien en niet begint met roken. De indieners van deze conceptnota interpreteren dat rookvrij opgroeien zo ruim mogelijk. Het gaat dus niet alleen om de strijd tegen passief roken, zoals het soms ten onrechte wordt opgevat. Uiteraard is het heel belangrijk dat kinderen niet worden blootgesteld aan schadelijke stoffen zoals tabaksrook. Maar het gaat verder dan dat. De indieners willen er met deze conceptnota voor zorgen dat kinderen tijdens het opgroeien zo min mogelijk, en het liefst helemaal niet, in aanraking komen met sigaretten en tabak: niet door anderen te zien roken, want zien roken, doet roken, niet

¹² https://www.zorg-en-gezondheid.be/sites/default/files/atoms/files/Strategisch_Plan_GezLev_vGCCorr.pdf, geraadpleegd op 18 mei 2021.

door het zien van reclame, niet doordat ze tabakswaren zien liggen in allerlei verkooppunten enzovoort.

Alleen op die manier kan volgens de indieners worden voorkomen dat de volgende generaties roken als iets 'normaals' zien, waardoor ze de stap om zelf te gaan roken gemakkelijker zetten.

6. Recente ontwikkelingen

Op 3 februari 2021 stelde de Europese Commissie haar ambitieuze 'Europe's Beating Cancer Plan' voor. Dat plan bevat de ambitie om tot een tabaksvrije generatie te komen, waarbij tegen 2040 minder dan 5 procent van de bevolking tabak gebruikt. Vandaag gaat het nog om 25 procent.

Ook buiten Europa lijkt er consensus over te bestaan dat een coherent antirookbeleid nodig is om de kinderen van vandaag te laten opgroeien als een rookvrije generatie. Zo zijn er steeds meer landen die bijvoorbeeld de verkoop van tabaksproducten beperken, waar een minimumleeftijd staat op het kopen van tabaksproducten of waar het verboden is om te roken met kinderen in de wagen. Zo worden er in Nieuw-Zeeland voorstellen besproken die zouden neerkomen op een radicale verstrenging van het huidige beleid om de vooropgestelde doelstelling van een rookvrije generatie te realiseren. Op die manier zou iedereen die geboren is na 2004, niet meer in contact komen met tabaksproducten.

Een WHO-rapport (World Health Organization) over het wereldwijde rookbeleid in 2019 gaf aan dat 65 procent van de wereldbevolking woont op een plek waar op de een of andere manier door de overheid een antirookbeleid wordt gevoerd. Dat is een verviervoudiging sinds 2007.¹³

Ook in eigen land zijn er verschillende initiatieven die dat idee ondersteunen. Uit een recent wereldwijd onderzoek dat in het medische vakblad 'The Lancet' is beschreven, blijkt dat België in de top 10 staat van de landen met de laagste gemiddelde leeftijd waarop zowel jongens als meisjes beginnen te roken.

Zoals al werd vermeld, is de beweging Generatie Rookvrij erin geslaagd om al verschillende lokale besturen ervan te overtuigen meer dan 250 buitenspeeltuinen en 70 sportzones rookvrij te maken. Het Vlaams Instituut Gezond Leven roept op om op alle plaatsen waar jongeren samenkomen, roken te verbieden, want zien roken doet roken.

Ook verschillende ziekenhuizen hebben recent beslist om roken te verbieden op hun terreinen. Ook de afdelingen Kinder- en Jeugdpsychiatrie in Geel, Munsterbilzen en UZ Leuven hebben beslist om hun volledige afdeling buiten rookvrij te houden.

Op 25 mei 2021 heeft de Algemene Vergadering van de Pro League een voorstel goedgekeurd om het rookverbod dat in september 2020 wegens de mondkmaskerplicht was ingevoerd in de voetbalstadions, definitief en algemeen te maken vanaf het voetbalseizoen 2021-2022. Ook het WK wielrennen met aankomst in Leuven eind september 2021 was op het parcours in Leuven rookvrij.

7. Besluit: nieuwe voorstellen

Vanuit de tendenzen die hierboven zijn besproken, komen de indieners van deze conceptnota tot de onderstaande voorstellen.

¹³ <https://www.who.int/teams/health-promotion/tobacco-control/who-report-on-the-global-tobacco-epidemic-2019>

7.1. Het label 'Gezonde Gemeente' uitbreiden met een kader voor lokale besturen

Voor de indieners is het duidelijk dat er vandaag voor lokale besturen al heel wat instrumenten voorhanden zijn waar ze mee aan de slag kunnen gaan en die ze kunnen inzetten voor hun rookbeleid, zoals de rookvrije sportclub of rookvrije speel-terreinen. Ook wordt er vandaag ingezet op het label 'Gezonde Gemeente', waar het aspect roken een onderdeel van is. Volgens de indieners zou een uitbreiding van het label een goede zaak zijn. Daarbij kan gedacht worden aan een uitbreiding van het label met meer aspecten rond het rookbeleid in steden en gemeenten.

De indieners van deze conceptnota bevelen aan om:

- in de omgeving van alle gebouwen van de lokale besturen een rookverbod op te leggen;
- de lokale besturen ertoe aan te zetten werk te maken van een rookbeleid (educatie, omgevingsinterventie, afspraken, regels, zorg en begeleiding);
- begeleiding via tabakstop mogelijk te maken voor medewerkers van lokale besturen en die mogelijkheid actief promoten;
- met de partners van het label 'Gezonde Gemeente' te bekijken op welke manier het onderdeel roken een groter aandeel kan krijgen in de criteria.

7.2. Een plan opmaken vanuit Vlaanderen

Als Vlaanderen ervoor wil zorgen dat er echt een rookvrije generatie komt, dan zullen de plaatsen waar kinderen en jongeren komen, zo veel mogelijk rookvrij moeten worden gemaakt. Ook is daarvoor de nodige sensibilisering nodig, via brede communicatie en nudging.

Veel lokale besturen hebben hun buitenspeeltuinen en sportzones al rookvrij gemaakt, maar de indieners willen nog een stap verder zetten. Ze stellen daarom voor om vanuit Vlaanderen een globaal plan uit te rollen waarbij een verbod op roken geldt op alle publieke plaatsen waar vaak kinderen en jongeren aanwezig zijn. Zo zijn de indieners bijvoorbeeld van mening dat er in alle steden en gemeenten een rookverbod moet komen in een bepaalde perimeter rond scholen en bij alle haltes van trein, tram en bus. Om geen ad-hocbeleid te voeren waarbij de maatregel in de ene gemeente of stad wel ingevoerd wordt en in een andere niet, vinden de indieners het wenselijk dat Vlaanderen de plaatsen bepaalt waar er een verbod geldt en dat opneemt in de regelgeving.

Maar de indieners willen nog verdergaan dan een rookverbod op publieke plaatsen. Ook op privédomein zoals in dierenparken en in pretparken zou volgens de indieners een rookverbod aangewezen zijn. Daarvoor moet de overheid vooral een meer sensibiliserende rol spelen en als rolmodel dienen door zelf het goede voorbeeld te geven. Bijvoorbeeld het instellen van een rookverbod rond de scholen kan als good practice worden aangewend voor een verdere uitbreiding van het beleid.

Maaïke DE RUDDER
Katrien SCHRYVERS
Vera JANS
Tinne ROMBOUTS
Karin BROUWERS
Loes VANDROMME